

О. В. КУЛЬТЕНКО, Ю. І. РУГАЛО

Олександр Володимирович Культенко, кандидат юридичних наук

Юлія Ігорівна Ругало, студентка IV курсу Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ЕВОЛЮЦІЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ ТА ІНШИХ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ

Трансплантація органів та інших анатомічних матеріалів людині (далі – трансплантація) вважається індикатором якості та рівня надання медичної допомоги, а також ступеня розвитку держави і суспільства. Відсутність або недостатній рівень використання трансплантації у закладах охорони здоров'я та наукових установах – свідчення слабкості і недалекоглядності державного апарату, ознака країни третього світу.

Нині процедура трансплантації почала широко використовуватися у закладах охорони здоров'я більшості розвинених країн, а отже, додає актуальності цьому дослідженню у розрізі порівняння її з розвитком у тих країнах, де цю проблему визначено і врегульовано, для подальшого втілення позитивного досвіду іноземних колег у нашій державі.

Цій тематиці присвячено праці А. А. Андреева, О. А. Бурия, В. О. Глушкова, С. В. Гринчака, Г. Н. Красновського, М. М. Малєйна, В. П. Сальникова, В. Ф. Саєнка, О. Е. Старовойтова, С. Г. Стеценка, С. С. Тихонова, Г. В. Чеботарьова та ін. Саме вказані вище фахівці міждисциплінарної сфери суміжних медичних та юридичних дисциплін у своїх працях здійснювали спроби визначити і знайти вирішення проблем, пов'язаних з трансплантацією.

Зараз у світі спостерігаються зростання кількості операцій з трансплантації, прогрес в організації донорського процесу, оптимізація консервування органів, розширення показань до донорства, нові підходи в оперативній техніці, розширення переліку органів, що пересаджуються, поліпшення імунологічного моніторингу, застосування сучасних імуносупресантів і протоколів¹.

Перша у світі трансплантація (донорської трупної нирки) виконана нашим співвітчизником Ю. Ю. Вороним. Кількість трансплантації органів за роки незалежності України не перевищує позначку 129 пересадок на рік². Згідно зі статистичними даними 2012 р. Міжнародного реєстру органного донорства та трансплантації інших анатомічних матеріалів людині (далі – IRODaT) кількість органів, вилучених після смерті донора, в США становить 8143 (25,60 на 1 млн осіб), в Німеччині – 1046 (12,80 на 1 млн осіб), в Іспанії – 1643 (35,10 на 1 млн осіб)³.

Окрім цього, наша держава фінансує закупівлю імуносупресивних препаратів та витратних матеріалів для гемодіалізу, а також часткову закупівлю обладнання, термін придатності яких у разі їх невикористання обмежений. А ось саме забезпечення фінансування діяльності регіональних відділень з трансплантації покладено на місцеві бюджети, які нині виплачують лише заробітну плату⁴. Отже, можна стверджувати про незадовільний стан урегулювання цього виду суспільних відносин, що додає підстав проводити подальше дослідження даної проблеми.

Проблема правового статусу живих донорів в Україні при взятті у них гомотрансплантатів раніше уже висвітлювалась нами та була присвячена усуненню обмеження реалізації права донора у свободі вибору реципієнта⁵. Попри це, сьогодні залишається неврегульованим питання правового статусу останнього також. Тобто, в Україні не урегульовано питання правоздатності реципієнта залежно від встановлення його (способу життя) дієздатності – це й поставимо за мету роботи, окрім наукового обґрунтування своєї позиції.

Оскільки трансплантація сьогодні стала найбільш популярною медичною практикою, доцільно використати історичний метод для отримання емпіричних даних про природу цього поняття, зміну її правового статусу (у тому числі правового статусу донора і реципієнта) та засад діяльності у різні періоди на території України та інших держав (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Історія трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людині

№	Рік	Особистість	Захід	Країна
1	1902	А. Каррел	Розроблення методу судинного шва стало новою точкою відліку в хірургії і зумовило можливість трансплантації органів із збереженням кровопостачання	Франція
2	1912	В. П. Філатов	Здійснено трансплантацію роговиці	Україна

№	Рік	Особистість	Захід	Країна
3	1924	В. Ф. Войно-Ясенський	Пересаджено нирку кози людині	Україна
4	1930	С. С. Юдін	Вперше в історії медицини перелили кров (здійснено гемо-трансфузію). Помираючому від нестачі крові в організмі перелили трупну кров. Хворого було врятовано, таким чином спростовано думку про неможливість користуватися органами і тканинами, взятими з трупів	Росія
5	1933	Ю. Ю. Вороний	Виконано першу трансплантацію нирки	Україна
6	1947	В. П. Деміхов	Започатковано технічну можливість пересадки легень	Росія
7	1950	Р. Лоулер	Проведено першу операцію з пересадки нирки з трупа	США
8	1954	Д. Мюррей	Виконано першу вдалу пересадку нирки	США
9	1956	Т. Старлз	Здійснено першу трансплантацію печінки	США
10	1960	Т. Старлз	Проведено першу пересадку печінки з використанням ортодонтичного пристрою	США
11	1961	А. Лоуер, А. Стофер і Н. Шамуей	Оприлюднено методику повної заміни гомографт серця і обох легень, на прикладі трансплантації серця собак, які вижили після проведених операцій	Швеція
12	1963	Т. Старлз	Вперше здійснено пересадку печінки у клініці	США
13	1963	Д. Харді	В університеті Міссісіпі проведено першу пересадку легень	США
14	1963	Конгрес трансплантологів	Представлено новітній препарат Азатиокрін	США
15	1964	Д. Харді	Пересаджено хворій людині серце шимпанзе, трансплантат функціонував 1 годину	США
16	1965	Б. В. Петровський	Здійснено пересадку нирки від живого донора	Росія
17	1967	К. Барнард	Виконано першу вдалу операцію з пересадки серця людини	ПАР
18	1967	Р. Калне	Виконано першу успішну пересадку печінки в Європі	Велика Британія
19	1968	А. А. Вишневський	Вперше проведено операцію з пересадження серця людині в СРСР	Росія
20	1972	Ж. Ф. Борель	Відкрито селекційний імуносуперсант	Швейцарія
21	1985	Міжнародна трансплантологічна асоціація	Схвалено стандарти про використання нирок від неспоріднених донорів	Іспанія
22	1986	Д. Купер	Проведено успішну трансплантацію двох легень	Канада
23	1987	В. Шумаков	Проведено першу успішну пересадку серця людині в СРСР	Росія
24	1987	Всесвітня медична асамблея	На 39-й сесії було схвалено Декларацію про трансплантацію органів людини	Іспанія
25	1989	МОЗ Іспанії	Створено Національну Організацію з Трансплантації (далі – НОТ)	Іспанія
26	1991	Всесвітня організація охорони здоров'я (далі – ВООЗ)	Схвалено керівні принципи, які регламентують трансплантацію органів і інших анатомічних матеріалів людини. Рекомендовано їх використовувати при виробленні політики у цій галузі	Швейцарія
27	1994	А. С. Ніконенко	Виконано першу вдалу трансплантацію печінки в Україні	Україна
28	1998	МОЗ Іспанії	Створено IRODaT	Іспанія
29	2001	В. Ф. Саєнко	Проведено пересадку частини печінки від матері до сина	Україна
30	2003	МОЗ Іспанії	Іспанія уклала договір з ВООЗ щодо співробітництва в галузі трансплантації	Іспанія
31	2007	ВООЗ, TTS і НОТ в Іспанії	ВООЗ разом з Товариством з трансплантації (TTS) та НОТ в Іспанії почали працювати над уніфікацією даних. Проведено координаційну нараду редакційної групи зі створення глобального глосарію і стандартів у цій галузі	Швейцарія
32	2008	П. Макіаріні	Здійснено першу пересадку людського органу, вирощеного зі стовбурових клітин	Іспанія

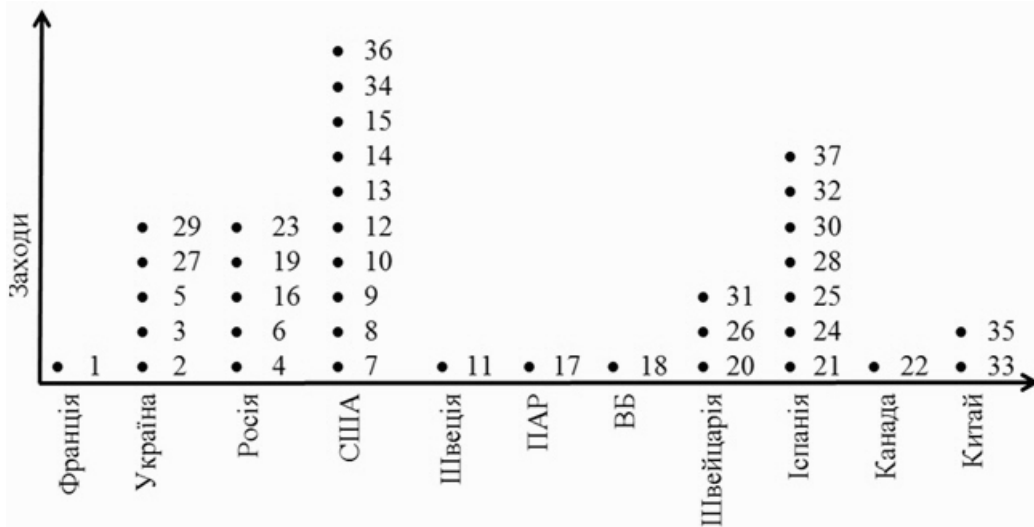
Продовження таблиці 1

№	Рік	Особистість	Захід	Країна
33	2008	МОЗ Китаю і Міжнародна асоціація ксенотрансплантації	Відбулася перша глобальна консультація відповідно до нормативних вимог клінічних перевірок ксенотрансплантації	Китай
34	2012	Нижня палата конгресу США	Схвалено створення першого центру для трансплантації ВІЛ-позитивних і ВІЛ-негативних трансплантатів в Університеті Джона Хопкінса	США
35	2016	Х. Танігучі та ін.	Створено біологічно штучну печінку	Китай
36	2016	Л. Кейт, Г. Д. Пріорі	Здійснено першу вдалу пересадку матки з трупа донора	США
37	2016	НОТ	Проведено Міжнародний форум в галузі трансплантації, донорства, хірургічного і гуморального відторгнення	Іспанія

Відобразивши узагальнення отриманих нами даних у наступному рисунку, встановимо вплив діяльності держав на процес еволюції у трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людині (див. рис. 1.)

Рисунок 1.

Вплив діяльності держав на процес еволюції у трансплантації

Безумовно, потрібно завдячити українським науковцям та лікарям, які почали розвивати цю галузь медицини, що дало змогу нашій державі гідно почувати себе на міжнародному рівні. Попри це, подальший розвиток трансплантацій органів та інших анатомічних матеріалів людині в Україні зупинено законодавцем.

Так, з урахуванням викладеного вище особливої уваги законодавчого органу нашої держави потребує врегулювання питання фінансування. Доцільно вказати, що станом на 2013 р. Україна посіла 59 місце серед 190 держав світу за рівнем національних витрат (8 %) на охорону здоров'я, підрахованого у відсотках від ВВП. Для порівняння, Франція посіла восьме місце, маючи 12 % витрат ВВП, Іспанія – 43 місце (9 % відповідно)⁶.

Визначена дихотомія вказує на прямий зв'язок частки витрат ВВП на охорону здоров'я з розвитком галузі трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людині в державі. Отже, це – причина занепаду цієї галузі у нашій державі.

На завершення обґрунтування нашої позиції звернемо увагу на строки, які вказують на необхідність врахування професійної диференціації цієї галузі.

Очевидним це стає при оцінці результатів після трансплантації легенів, яка може бути оцінена за кількома критеріями: виживання, якість життя і фізіологічні зміни.

Найбільш значущою оцінкою результату є виживання. За даними 2009 р. медіана виживаності для всіх дорослих реципієнтів становила 5,4 року, але пацієнти з двосторонньої трансплантацією легенів мали більш тривалу медіану виживання, ніж пацієнти з односторонньою трансплантацією: 6,6 року проти 4,6 року⁷ відповідно.

Якість життя – наступний критерій оцінювання результату операції, який від самого лікаря не залежить. Однак залежить від способу життя реципієнта і є ключовим фактором, який визначає здоров'я реципієнта до трансплантації. Це означає, що реципієнтам, спосіб життя яких пов'язаний з вживанням алкоголю, тютюну та інших наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, законодавцю потрібно обмежити правоздатність, а отже, здобути статус реципієнта.

За результатами проведеного дослідження зробимо такі висновки у формі трихотомії з наступних позицій:

По-перше, у Законі України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» затвердити витрати на охорону здоров'я на рівні не менш як 12 % від ВВП⁸.

По-друге, у законопроект про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони здоров'я та трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людині, авторами якого є О. Богомолець, О. Корчинська і О. Продан, у ст. 6 (Принципи, умови та порядок застосування трансплантації) після абз. 3 додати: «У відповідь на запит з закладу охорони здоров'я чи наукової установи органи місцевого самоврядування за принципом наближеності до місця проживання реципієнта інформують про його спосіб життя. У разі встановлення кола життєвих інтересів реципієнта, пов'язаних із вживанням алкоголю, тютюну та інших наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, трансплантацію не застосовують».

По-третє, зважаючи на потребу доопрацювання цього законопроекту⁹, ст. 24 (Відповідальність за порушення законодавства про трансплантацію) пропонуємо викласти у такій редакції: «Юридичні та фізичні особи, винні в порушенні цього закону про трансплантацію, несуть відповідальність згідно із законодавством України і міжнародними договорами».

¹ Досягнення трансплантології в Україні і в світі: Асоціація кріобанків пуповинної крові інших тканин і клітин людини : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://stemcellbank.org.ua/dostizheniya-transplantologii-v-ukraine-i-v-mire/?lang=uk>

² Комаров М. П. Розвиток трансплантації в Україні – проблеми та шляхи їх подолання / М. П. Комаров, О. С. Никоненко, Р. В. Салютін та ін. // Сучасні медичні технології. – 2013. – № 4. – С. 64–68.

³ DATABASE: IRODaT – International Figures on Organ Donation and Transplantation Activity : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.irodat.org/?p=database&c=ES&year=2012#data>

⁴ Комаров М. П. Вказана праця.

⁵ Культенко О. В. Трансплантація органів людини: порівняльний аналіз стану правового регулювання в Україні та в інших державах / О. В. Культенко // Соціальні права в механізмах захисту та забезпечення прав людини : міжнародна наукова конференція. УАМІ, Інститут міжнародних відносин університету ім. Т. Шевченка. – К., 2014 – С. 27–31.

⁶ Health expenditure, total (% of GDP) : The World Bank : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://data.worldbank.org/indicator/SH.XPD.TOTL.ZS>

⁷ Lung transplantation. Overall: International Society for Heart and Lung Transplantation // J Heart Lung Transplant. 2011 Oct; 30 (10): 1071-1132 – Addison, Texas. – 155 p. – P. 15.

⁸ Див.: Щодо підготовки бюджетних запитів до проекту державного бюджету на 2016 рік та проекту прогнозу державного бюджету на 2017–2018 роки : Лист Міністерства фінансів України від 13 серпня 2015 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.golovbukh.ua/regulations/1521/8199/8201/471350/>

⁹ Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони здоров'я та трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людині від 21 квітня 2016 р. № 1336-VIII : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1336-19>

Резюме

Культенко О. В., Ругало Ю. І. Еволюція трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людині.

У статті висвітлено основні дати з історії становлення та розвитку трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людині. Аналізуються причини занепаду цієї галузі в Україні. Розтлумачено критерій оцінювання результату операції, який від лікаря не залежить, однак залежить від способу життя реципієнта. Пропонується законодавцю урегулювати обмеження правоздатності реципієнта.

Ключові слова: держава, суспільні відносини, трансплантація органів, охорона здоров'я, ВВП, правоздатність, реципієнт.

Резюме

Культенко А. В., Ругало Ю. И. Эволюция трансплантации органов и других анатомических материалов человека.

В статье отражены основные даты из истории становления и развития трансплантации органов и других анатомических материалов человека. Анализируются причины упадка этой отрасли в Украине. Разъяснен критерий оценки результата операции, который от врача не зависит, однако зависит от образа жизни реципиента. Предлагается законодателю урегулировать ограничение правоспособности реципиента.

Ключевые слова: государство, общественные отношения, трансплантация органов, здравоохранение, ВВП, правоспособность, реципиент.

Summary

Kultenko O., Ruhalo Y. Evolution of transplantation of organs and other anatomic materials of person.

In the article listed the main dates of the history of the formation and development of organ transplantation and other anatomic human materials. Authors done the analyzed of the reasons of the decline of this industry in Ukraine. Clarified criterion for evaluating the result of the operation that from a doctor does not depend, however, depend on the way of life of the recipient. It is proposed to specify in law the right limiting of the recipient on transplantation.

Key words: state, public relations, organ transplantation, health, GDP, the ability to obtain the right, recipient.